

Булукув Олег Юрійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: oblehrer@gmail.com
ORCID ID 0000-0003-1598-0542

doi: 10.21564/2414–990x.133.70650
УДК 343.98

ОПТИМІЗАЦІЯ ТАКТИЧНИХ РІШЕНЬ: СУБ'ЄКТИВНА ТА ОБ'ЄКТИВНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ

Розглянуто суб'єктивні та об'єктивні фактори, які впливають на оптимізацію тактичних рішень. Наведено «психологічні пастки», що мають місце при прийнятті рішень, адаптовані до різних слідчих ситуацій. Наведено їх види та значення для вирішення слідчих завдань. Підкреслено наявність зв'язку між ефективністю розслідування та прийняттям оптимальних тактичних рішень.

Ключові слова: тактичні рішення; суб'єктивні фактори оптимізації; об'єктивні фактори оптимізації; психологічні пастки; оптимізація тактичних рішень.

Булукув О. Ю., кандидат юридических наук, доцент, Національний юридический університет імені Ярослава Мудрого, Україна, г. Харків.
e-mail: oblehrer@gmail.com ; ORCID 0000-0003-1598-0542

Оптимизация тактических решений: субъективная и объективная обусловленность

Рассмотрены субъективные и объективные факторы, влияющие на оптимизацию тактических решений. Приведены «психологические ловушки», имеющие место при принятии решений, адаптированные к различным следственным ситуациям. Названы их виды и значение для решения следственных задач. Подчеркивается наличие связи между эффективностью расследования и принятием оптимальных тактических решений.

Ключевые слова: тактические решения; субъективные факторы оптимизации; объективные факторы оптимизации; психологические ловушки; оптимизация тактических решений.

Вступ. Розслідування злочинів – процес, який спрямований на встановлення всіх обставин події злочину. Отримання інформації про злочин залежить від ефективності застосування тактичних засобів, серед яких головне місце займають тактичні рішення. Вибір правильного рішення сприяє оптимізації процесу розслідування, скороченню і часу, і матеріальних витрат. Ефек-

тивність розслідування обумовлюється прийняттям оптимальних тактичних рішень, обсяг яких доволі значний.

Актуальність дослідження. Дослідження оптимізації тактичних рішень у криміналістиці визначається потребами практики розслідування та необхідністю її вдосконалення в умовах нового кримінального процесуального законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У криміналістичній та кримінальній процесуальній літературі питання оптимізації тактичних рішень розглядали Д. О. Солодов, С. Ю. Якушин та ін. Окремі питання, пов'язані з оптимізацією розслідування та прийняттям рішень слідчим, знаходимо в роботах Р. С. Белкіна, В. А. Журавля, В. О. Коновалової, В. Л. Синчука, Б. В. Щура, В. Ю. Шепітька. Однак прогалини у дослідженні даної проблематики дають підстави для розгляду її у представленій статті.

Метою і завданням публікації є визначення терміна «оптимізація» стосовно до тактичних рішень у криміналістиці, а також розгляд впливу суб'єктивних і об'єктивних чинників на прийняття оптимальних рішень при розслідуванні злочинів.

Виклад основного матеріалу. Прийняття тактичних рішень слідчим обумовлюється необхідністю отримання доказової інформації та встановлення особи, яка вчинила злочин. Вибір тактичного рішення, яке є оптимальним у даний момент розслідування, сприяє ефективності останнього. Знаходження оптимального тактичного рішення слідчим розглядається нами як процес оптимізації рішень, обумовлений певним переліком факторів. Перш ніж звернутися до розгляду останніх, які впливають на оптимізацію тактичних рішень слідчого, розкриємо зміст терміна «оптимізація».

Етимологічно термін «оптимізація» походить від латинського «optimum» – найкраще. У словниках «оптимізація» визначається як «вибір найкращого (оптимального) варіанта з безлічі можливих» [1] або як «знаходження найкращого (з безлічі можливих) варіанта рішення задачі при заданих вимогах, обмеженнях» [8]. Визначення оптимізації як найкращого варіанта з багатьох можливих використовується у інших тлумаченнях стосовно специфіки досліджуваного предмета і, по суті, є його основою. Використання названих підходів можливе і при розгляді оптимізації тактичних рішень, метою якої є знаходження ефективних варіантів вирішення тактичних завдань при розслідуванні злочинів.

Для знаходження шляхів оптимізації тактичних рішень у процесі розслідування необхідно виділити і розглянути фактори, що обумовлюють процес оптимізації. Названі фактори можна умовно розділити на дві групи залежно від їх зв'язку з особою, яка приймає рішення. Фактори безпосередньо пов'язані з особою, що приймає рішення, утворюють групу «суб'єктивних» факторів. Іншу групу складають фактори, що є зовнішніми по відношенню до особи і які обумовлені ситуацією прийняття рішення. Ці фактори можуть бути визнані «об'єктивними», оскільки їх виникнення не залежить від особи, яка приймає тактичне рішення.

Розглянемо ці дві групи факторів. Так, суб'єктивні фактори, що впливають на оптимізацію тактичних рішень, відносяться до різних сторін характеристики особи, яка приймає рішення. У літературі до суб'єктивних факторів відносять: професійні (стаж роботи, організаторські здібності, дисциплінованість, творча активність); духовні (внутрішня культура, правова культура, свобода особистості); соціально-психологічні (індивідуально-особистісні, потреби і мотиваційна сфера особистості, інтелектуально-пізнавальний, емоційно-вольовий компоненти) [2, с. 211; 6, с. 133; 15, с. 251]. Названі чинники взаємопов'язані між собою і проявляються при виборі тактичного рішення.

Так, досліджуючи технологію прийняття слідчим оптимальних рішень, С. Ю. Якушин робить висновок, що вибір оптимального тактичного рішення обумовлений особистими соціальними, індивідуально-психологічними якостями слідчого, його рівнем правосвідомості, теоретичною підготовленістю та досвідом [15, с. 251]. Акцентування уваги лише на суб'єктивних ознаках, які притаманні особі, що приймає рішення, передбачає не прийняття до уваги зовнішніх факторів, які можуть впливати на вибір оптимального тактичного рішення. Ця позиція, на наш погляд, не є беззаперечною і дозволяє висловити деякі думки з цього приводу.

Суб'єктивні фактори у вигляді індивідуально-психологічних та інших характеристик слідчого знаходять своє переломлення в рішеннях, що приймаються у ситуаціях, створених ним самим (наприклад, тактичний розрахунок у розслідуванні), так і в ситуаціях, що склалися поза його волею (наприклад, на початковому етапі розслідування або внаслідок протидії розслідуванню і ін.). І якщо припустити, що в першій ситуації слідчий повністю покладається на свої особистісні якості і вміння, які допомагають йому у виборі оптимального рішення, то у другій при прийнятті рішення він зобов'язаний враховувати особливості ситуації, які мають місце. Вибір оптимального рішення у другій ситуації обумовлений не лише суб'єктивними факторами, але й факторами, що характеризують її. Такими факторами можуть бути: а) стабільність ситуації; б) швидкоплинність ситуації; в) наявність протидії розслідуванню; г) наявність у слідчого технічної можливості і часу (фактор його завантаження) та ін. Названі фактори детермінують обрання тактичного рішення, що дозволяє зробити висновок про кореляційну залежність між слідчою ситуацією і тактичним рішенням.

Розглядаючи проблеми оптимізації тактичних рішень, Д. О. Солодов виділяє принципи, які лежать в її основі і які є факторами, що впливають на оптимізацію. До таких принципів автор відносить: а) компетентність, яка передбачає знання та використання слідчим існуючих методик пошуку оптимального рішення; б) своєчасність рішення, яка полягає у прийнятті та реалізації рішення в певний момент часу, коли це забезпечує поступальний розвиток процесу доказування; в) профілактики слідчих конфліктів, що передбачає оптимальні тактичні рішення, спрямовані на попередження потенційного конфлікту, протидії з боку зацікавлених осіб, мінімізацію негативних результатів такого впливу [11, с. 88–92].

На наш погляд, указані принципи відображають і суб'єктивні та об'єктивні фактори, що впливають на оптимізацію тактичних рішень.

Так, наприклад, принцип компетентності пов'язаний з суб'єктивними факторами, в основі яких знаходиться особистісна характеристика особи, що приймає рішення. До таких факторів в окремих випадках має відношення і принцип своєчасності, як своєчасна реакція особи на вибір часу прийняття і реалізації рішення. Принцип попередження слідчих конфліктів також може бути віднесений до прояву волевиявлення особи, що приймає рішення, тобто до суб'єктивних чинників. Однак наявність протидії є об'єктивним фактором, що впливає на вибір оптимального тактичного рішення в конфліктній ситуації розслідування, позаяк він є зовнішнім по відношенню до особи, яка приймає рішення.

Серед суб'єктивних факторів оптимізації тактичних рішень особливе місце належить психологічним факторам, що у багатьох випадках є визначальними в знаходженні оптимального рішення слідчим.

У психологічній літературі фактори, які негативно впливають на прийняття рішень, отримали найменування «психологічні пастки» відповідно до їх ролі в розумовій діяльності особи та впливу на прийняття рішення.

Так, досліджуючи проблеми когнітивної психології¹, американський психолог і в минулому президент Американської психологічної асоціації Д. Халперн (Diane Halpern) вказує на такі пастки, що впливають на прийняття рішень: 1) нездатність побачити очевидну суперечність; 2) надмірна впевненість, яка включає: евристику наочності; евристику репрезентативності; тенденції приймати бажане за дійсне; капкан; психологічну реактивність; упередженість; взаємність; ефект попереднього знайомства; емоційний стан; легковажність; 3) оцінка наслідків [12, с. 357–371]. Розкриття названих пасток здійснюється автором стосовно прийняття рішень у різних життєвих ситуаціях, з відповідною ілюстрацією проведених експериментів. Значний практичний досвід автора дозволив аргументувати пастки у прийнятті рішень з максимальною прив'язкою до різних ситуацій у психології мислення.

Заслуговує на увагу розгляд психологічних пасток, що впливають на процес прийняття рішень, який був здійснений Джоном Хеммонд (John Hammond), Ральфом Кіні (Ralph Keeney) і Говардом Райффа (Howard Raiffa). Підхід до викладу, обраний авторами, дозволяє побачити окремі психологічні аспекти процесу прийняття рішень і вплив психологічних пасток на правильність прийняття. Називаються вісім психологічних пасток, до яких відносяться: 1) якоріння; 2) статус-кво; 3) незворотні витрати; 4) бажане і дійсне; 5) неправильне формулювання; 6) самовпевненість; 7) перестрашування; 8) постійність пам'яті [13, с. 136–158].

Чіткість виділення і розмежування пасток при описі, а також наявність певної схожості в психології мислення при прийнятті будь-яких рішень дозволяє використати напрацювання зазначених авторів до процесу прийняття так-

¹ Когнітивна психологія – розділ психології, що вивчає когнітивні, тобто пізнавальні процеси людської психіки.

тичних рішень. Розглянемо психологічні пастки, які виникають при прийнятті тактичних рішень у ході досудового слідства.

Так, при розслідуванні «якоріння» часто зустрічається у формі досвіду минулих років. Слідчий, використовуючи свій досвід і теоретичні узагальнення практики розслідування злочинів, сприймає певні факти під впливом сформованого стереотипу. Підходи до оцінки ситуації в розслідуванні, що використовувалися раніше, накладаються на її характеристику у вигляді шаблону. Незважаючи на те, що такий підхід у більшості випадків є ефективним для прийняття правильних рішень, при швидкій зміні слідчої ситуації «якоріння» у свідомості особи може призвести до неправильних висновків про позитивні шляхи її розвитку. Ілюстрацією «якоріння» може бути швидкоплинна ситуація допиту Ж., підозрюваного у вбивстві свого товариша і приховування його трупа. У процесі допиту слідчий неправильно сприйняв часткове визнання Ж. своєї вини у вбивстві і бажання співпрацювати зі слідством. Слідчий, гадаючи, що підозрюваний уже не змінить своєї позиції, припустився помилки, передчасно поставивши питання про місце приховування (знаходження) трупа, нібито зниклої особи. Ж. зрозумівши, що труп не знайдений, а значить і немає ніяких доказів його вини, відмовився від співпраці зі слідством. Злочин залишався нерозкритим протягом шести місяців, поки випадково в лісі не був знайдений труп зниклої особи з ознаками насильницької смерті¹.

Іншим видом психологічної пастки є «статус-кво», основою якої є домінування у свідомості людини бажання «залишити все як є». Такі пастки характерні в ситуаціях невизначеності, при великій кількості альтернативних варіантів рішень і значному ризику прийняти неправильне тактичне рішення. На думку особи, ситуація, що склалася у даний момент, позитивна, і прийняття якогось рішення – це одночасно і прийняття відповідальності за його наслідки. Найбільш прийнятний варіант для збереження «статус-кво», який обирається особою – нічого не робити, щоб уникнути можливої зміни ситуації у гірший бік. Бажання почекати якийсь час і не діяти вкорінюється у свідомості особи, що призводить до втрати ініціативи і активності при здійсненні розслідування. Ілюстрацією психологічної пастки «статус-кво» є дії слідчого при виявленні трупа Р. Труп лежав на землі, навпроти домоволодіння Р., без одягу, в позі, схожою з позою «замерзаючої» людини. У ході огляду трупа з участю судово-медичного експерта на ліктях, колінах, стегнах і сідницях трупа були виявлені сліди, які по вигляду нагадували сліди «волочіння». Видимих слідів насильницької смерті виявлено не було. За версією експерта, попередня причина настання смерті Р. – переохолодження. Оглянувши місце події та опитавши сусідів і квартирантів, які проживали в одному будинку з Р., слідчий направив труп на судово-медичне дослідження і не вжив ніяких активних дій для встановлення всіх обставин смерті Р. Водночас, за поясненням квартиранта Б., останній вийшов з будинку і пройшов повз трупа в півтора метрах, не помітивши його. Однак слідчий, покладаючись на попередній

¹ За матеріалами узагальнення кримінальних справ про вбивства. Прокуратура Львівської області. 1994 р.

висновок експерта про причину смерті *P.*, вирішив не звертати увагу на цей факт і «залишив все як є». На наступний день судово-медичний експерт повідомив слідчому, що при розтині трупа виявлені переломи під'язикового хряща в двох місцях, характерні для задушення руками. Слідчий негайно приступив до розслідування, однак поверховий огляд місця події (домоволодіння *P.*) і відсутність активних оперативно-розшукових дій у день виявлення трупа не дозволили встановити підозрюваного. Злочин залишився нерозкритим¹. Таким чином, ми бачимо, що помилка «статус-кво» не дозволила слідчому правильно оцінити і проаналізувати всі обставини злочину.

Ще одним психологічним фактором, що впливає на розумову діяльність слідчого при прийнятті рішень, є психологічна пастка «бажане і дійсне».

Вплив на прийняття тактичних рішень психологічної пастки «бажане і дійсне» полягає у використанні слідчим певного підходу у вирішенні завдань розслідування і свідомому ігноруванні інших. При цьому особа, яка приймає рішення, здійснює вибір окремих джерел інформації і тлумачить отримані відомості для аргументації своєї позиції з метою прийняття тих чи інших рішень. Тенденційність у тлумаченні отриманих відомостей сприяє прийняттю «бажаного за дійсне». Односторонній підхід у розгляді шуканих фактів у такому випадку продиктований підсвідомим рішенням особи, без глибокого аналізу всіх «за» і «проти». Особа внутрішньо впевнена у тому, що ситуація може вирішитися тільки певним чином, шукає підтвердження цьому і, звичайно ж, знаходить. У практиці розслідування названа психологічна пастка проявляється у захопленні слідчим якоюсь однією версією і ігноруванні всіх інших, що сприяє прийняттю хибних рішень.

Психологічна пастка «самовпевненість» пов'язана з неправильною оцінкою особою, що приймає тактичне рішення, ситуації прийняття і прогнозування результатів його реалізації. Не бажання піддавати глибокому аналізу вихідну інформацію, засноване на внутрішній впевненості у правильності обраній позиції, а також ігноруванні наявних напрацювань у практиці вирішення аналогічних ситуацій і прийнятті рішень, призводить до вибору рішення, яке не є оптимальним. «Самовпевненість», як психологічна пастка, тісно пов'язана з пасткою «бажане і дійсне», бо досягнення «бажаного» завжди пов'язане з ігноруванням всього іншого, що суперечить поставленій меті.

Психологічна пастка «перестраховка» також є фактором, що негативно впливає на прийняття оптимального рішення. При такому розгляді «перестраховки» в її зміст включається обачність, яка перевищує допустимі розумні межі. Неправильна оцінка наявної інформації, помилки в прогнозуванні призводять до несвоєчасного прийняття рішення або до прийняття рішення менш ефективного у ситуації, що склалася. При «перестраховці» оптимальний варіант тактичного рішення закритий для сприйняття сумнівами особи, яка приймає рішення, її невпевненістю у правильності вибору.

¹ За матеріалами кримінальної справи про нерозкриті вбивство. Прокуратура Вінницької області. 1990 р.

У практиці розслідування «перестраховка» сприяє уповільненню активності в розслідуванні, прояву нерішучості.

Психологічна пастка «постійність пам'яті» проявляється у розумовій діяльності слідчого при прийнятті рішень поряд з перерахованими раніше.

«Постійність пам'яті» характеризує психологічний стан особи. Виділення «постійності пам'яті» як одного з факторів оптимізації тактичних рішень виправдано його впливом на даний процес. Пам'ять особи, яка здійснює розслідування, наповнена різними ситуаціями з практики прийняття рішень у минулому. У разі виникнення подібності окремих елементів або ситуації в цілому при розслідуванні в пам'яті виникають асоціативні зв'язки, що визначають як позитивні, так і негативні факти. Якщо факти в минулому сприяли ефективності у розслідуванні, це може призвести до «самовпевненості» при прийнятті тактичних рішень, а якщо факти минулого сприяли втраті доказів і уповільненню розслідування – може виникнути «перестраховка», яка негативно позначиться на можливості встановлення обставин злочину.

Як уже зазначалося, деякі психологічні пастки взаємопов'язані між собою. Наприклад, «постійність пам'яті» може знайти своє вираження в «самовпевненості» або «перестрахованні»; «статус-кво» близьке до поняття «перестраховання»; «якоріння» подібне за визначенням з пасткою «постійність пам'яті». Відсутність чіткої межі між названими пастками, інтерпретованих до процесу прийняття тактичних рішень у розслідуванні, дозволяє прийти до висновку, що вони є невід'ємною частиною розумової діяльності слідчого, так як пов'язані з його минулою діяльністю і минулим досвідом. Однак, поза всяким сумнівом, вони впливають на вибір тактичного рішення в певний момент розслідування, а отже, є суб'єктивними факторами оптимізації тактичних рішень.

До об'єктивних факторів, що впливають на оптимізацію зазначених рішень, слід віднести: а) ситуаційність прийняття рішень; б) час, наявний у розпорядженні слідчого; в) тактичний ризик; г) наявність протидії розслідуванню. На наш погляд, названі фактори є основними, але не єдиними. Перевага, яка віддана їм, пов'язана з процесом прийняття рішення і впливом названих факторів на цей процес.

Указані об'єктивні фактори мають ситуаційну основу. Проте виділення їх у окремі види сприяє всебічному розгляду їх впливу на вибір оптимального тактичного рішення.

Підтвердженням ситуаційності об'єктивних факторів є дослідження слідчих ситуацій, проведене С. В. Велікановим.

Так, розглядаючи слідчу ситуацію в контексті отримання вихідних даних для процесу прийняття рішення, автор пропонує параметри для здійснення її оцінки: 1) просторово-тимчасові, що включають час і місце розвитку ситуації; 2) параметри суб'єктів, залучених у процес розслідування; 3) параметри предмета доказування та інформаційні параметри стану розслідування [3, с. 220]. Названі параметри оцінки слідчої ситуації мають певні збіги з об'єктивними факторами оптимізації тактичних рішень.

Розглянемо визначені нами об'єктивні фактори оптимізації рішень.

Ситуаційність як фактор оптимізації, полягає у впливі середовища прийняття на вибір оптимального тактичного рішення. Постійно змінювана ситуація розслідування сприяє появі нових напрямів та підходів у встановленні обставин вчинення злочину, що обумовлює вибір певного тактичного рішення. Фактор «ситуаційна обумовленість» включає в свій зміст свого роду «методику послідовності розвитку ситуацій». Остання передбачає наступне: 1) ситуації розслідування окремого виду злочину (тактичні рішення, що приймаються, належать до організації та планування розслідування); 2) ситуації проведення окремої слідчої (розшукової) дії; 3) ситуації проведення комплексів слідчо-оперативних заходів (що виникають при тактичних операціях). При прийнятті тактичного рішення слідчий максимально повно уявляє ситуацію, здійснює інтенсивне вивчення її якісних ознак [3, с. 221], що є основою для висновку про його оптимальність.

Іншим поділом слідчих ситуацій на види є їх «визначеність» і «невизначеність». Розуміння названих термінів полягає у сутності слідчої ситуації, що визначається якісними показниками наявності ясності щодо вирішення завдань розслідування. Визначеність ситуації передбачає чіткість бачення мети тактичного впливу і, відповідно, тактичного рішення, покликаного досягти поставленої мети. Невизначеність слідчої ситуації ускладнює вибір мети тактичного впливу, у зв'язку з відсутністю у слідчого інформації, що дозволяє зробити вибір оптимального тактичного рішення. Прийняття рішення у такій ситуації пов'язане з тактичним ризиком.

Фактор часу має об'єктивний вплив на процес вибору рішення у зв'язку із залежністю якості аналізу наявної інформації від відведеного на це часу. Цей фактор можна умовно розділити на наступні види: 1) достатній часовий проміжок для аналізу інформації і прийняття оптимального рішення; 2) обмежений часовий проміжок, що передбачає недостатність часу для аналізу інформації і прийняття оптимального рішення; 3) відсутність часового проміжку для аналізу інформації і прийняття оптимального рішення. Відповідно, слідчі ситуації за цією ознакою можуть бути розділені на наступні види: 1) відносно незмінності; 2) стану змінності; 3) стану швидкої змінності. Фактор часу впливає на швидкість розумових процесів і, відповідно, на якість суджень і умовиводів щодо найкращого вирішення слідчого завдання шляхом прийняття оптимального тактичного рішення. Обмеження у часі осмислення мети тактичного рішення значно звужує коло фактів, які піддаються аналізу. При цьому фактор часу сприяє уявному проходженню особою, що приймає рішення, через психологічні пастки, описані вище. Дефіцит часу відведений на прийняття рішення сприяє потраплянню в такі пастки, як: «якоріння», «статус-кво», «бажане і дійсне» та ін.

Тактичний ризик як об'єктивний фактор, що впливає на оптимізацію тактичних рішень, проявляється тоді, коли прогнозовані результати прийняття рішення можуть бути негативними. Правильне вирішення ситуації

тактичного ризику особою, що приймає рішення, передбачає використання властивих їй особистісних якостей. Однак, на наш погляд, виникнення ситуації тактичного ризику сприяють об'єктивні фактори, які є «зовнішніми» по відношенню до особи, що приймає тактичне рішення. Зазначена обставина зумовила віднесення тактичного ризику до об'єктивних факторів оптимізації тактичних рішень.

Ризик при ухваленні рішення завжди являє собою ситуацію оцінки вірогідності погіршення становища [8, с. 31]. Можливість отримання негативного результату орієнтує особу, що приймає рішення, на вибір рішення, яке мінімізує такий результат. Таким чином, завдання суб'єкта – вибрати рішення, ризик реалізації якого мінімальний. У той же час ризик слід сприймати «не просто як зіткнення з незалежними від нас обставинами, а як свідомий вибір суб'єктом розумних рішень в умовах невизначеності» [4, с. 38].

Вплив тактичного ризику на вибір оптимального тактичного рішення, як правило, має місце в конфліктних ситуаціях. Розглядаючи співвідношення тактичного ризику і конфліктної ситуації у розслідуванні, Н. О. Соловйова зазначає альтернативну ознаку ризику який, як і конфліктна ситуація, дає можливість настання негативних наслідків і «ймовірність виграшу, який іноді перевищує запланований результат» [10, с. 160].

Оцінюючи ризик прийняття тактичного рішення, особа, яка приймає таке рішення, враховує можливі наслідки його реалізації. При всій, здавалося б, суб'єктивності вибору рішення, він (вибір) обмежений інформаційними рамками слідчої ситуації, її змістом, які чинять вплив на нього. Наслідки реалізації рішення в уяві слідчого є результатом впливу низки факторів, основними з яких є: а) недостатність інформації; б) відсутність часу для аналізу інформації; в) наявності протидії та ін. Тактичний ризик є сполучною ланкою між обраним тактичним рішенням і наслідками його прийняття. У зв'язку з цим представляють інтерес наявні в літературі дослідження, про співвідношення досягнення поставленої мети і наслідків, що настали.

Так, досліджуючи ситуації тактичного ризику, Л. Я. Драпкін розглядає шість варіантів співвідношення мети і можливих небажаних наслідків прийняття рішення, які впливають на його вибір: 1) мети досягнуто – небажані наслідки відсутні; 2) мети досягнуто – небажані наслідки настали, але їх негативний вплив набагато менш значний, ніж результати діяльності слідчого; 3) мети досягнуто – небажані наслідки настали і за обсягом рівнозначні позитивним результатам; 4) мети досягнуто – небажані наслідки і їх тяжкість перевершують позитивні результати; 5) мети не досягнуто – додаткові негативні наслідки відсутні; 6) мети не досягнуто – додаткові негативні наслідки настали [5, с. 26].

Розглядаючи особливості прийняття тактичних рішень у ситуації тактичного ризику, О. Є. Шуклін акцентує увагу на тому, що «синтаксична невизначеність, що лежить в основі ситуації тактичного ризику, обумовлює необхідність прийняття не одного, а декількох рішень» [14, с. 21]. Резервне рішення, яке

може бути прийнято, дозволить знизити рівень ризику при прийнятті тактичного рішення в умовах прогнозованих несприятливих змін слідчої ситуації [15, с. 252]. Однак складність прийняття тактичного рішення не може розглядатися як «ситуація тактичного ризику», якщо прийняте рішення є єдиною можливістю [7, с. 173] тож ризик як фактор оптимізації у даному випадку відсутній.

Таким чином, розгляд тактичного ризику як об'єктивного чинника оптимізації тактичних рішень обґрунтовується його ситуаційністю, яка визначає можливі наслідки прийнятого рішення. Баланс між прийнятим тактичним рішенням і наслідками прийняття залежить від корисності й доцільності обраного співвідношення, виходячи зі слідчої ситуації, що склалася.

Протидія розслідуванню як об'єктивний фактор, який впливає на вибір оптимального тактичного рішення, сприяє процесу оптимізації шляхом обмеження можливих варіантів рішення, з яких може бути здійснено вибір. Вибір рішення в ситуації протидії пов'язаний з одночасним вирішенням як мінімум двох тактичних завдань, взаємопов'язаних між собою, – це досягнення мети розслідування та подолання протидії. Протидія як об'єктивний фактор, на нашу думку, може проявлятися залежно від її співвідношення з оптимальним тактичним рішенням. Таке співвідношення коливається в межах від нуля до ста відсотків. У кожному конкретному випадку «за» і «проти» рішення, що приймається, співвідноситься з отриманим результатом його прийняття і оцінюється залежно від розв'язуваної тактичної задачі (тут ми спостерігаємо збіг з аналізом тактичного ризику. – О. Б.). Рішення, що приймається, може або сприяти поліпшенню слідчої ситуації, або не змінювати її стану. У ході подолання протидії конфліктного суб'єкта слідчий досягає позитивного результату тільки при виборі оптимального рішення [14, с. 20]. Третій варіант, при якому оптимальне тактичне рішення погіршує слідчу ситуацію, нами не розглядається, оскільки він можливий тільки внаслідок помилки слідчого.

Висновки. Розгляд суб'єктивних і об'єктивних факторів, що обумовлюють оптимізацію тактичних рішень, мета якої полягає в знаходженні оптимального рішення в той чи інший момент розслідування злочинів, розкриває деякі аспекти прийняття ефективних рішень слідчим. Дослідження названих факторів становить основу для рекомендацій, спрямованих на оптимізацію прийняття тактичних рішень у практиці розслідування злочинів.

Список літератури:

1. Борисов А. Б. Большой экономический словарь [Электронный ресурс] / А. Б. Борисов. – Москва : Книжный мир, 2003. – 895 с. – Режим доступа : <https://tochka.com/info/glossary/?srch>.
2. Васильев В. Л. Юридическая психология : учебник / В. Л. Васильев. – 5-е изд., доп. и перераб. – Санкт-Петербург : Питер, 2008. – 656 с.
3. Великанов С. В. Следственная ситуация и принятие следственного решения / С. В. Великанов // Проблемы законности. – 2000. – Вып. 41 – С. 217–222.
4. Диев В. С. Философская парадигма риска / В. С. Диев // ЭКО – Всероссийский экономический журнал. – 2008. – № 12. – С. 27–38.
5. Драпкин Л. Я. Ситуации тактического риска: понятие, структуры, методы преодоления / Л. Я. Драпкин // Вопросы следственной и оперативно-розыскной деятельности. Электронное приложение к «Российскому юридическому журналу». – 2014. – № 6. – С. 23–33.

6. Игнатов С. Д. Требования, предъявляемые к личности следователя / С. Д. Игнатов // Вестник Удмуртского университета. – 2014. – Вып. 2. – С. 133-141.
7. Князьков А. С. Тактический риск и тактическая ошибка: проблемы соотношения / А. С. Князьков // Вестник Омского университета. Серия «Право». – 2011. – № 3 (28). – С. 169–175.
8. Панфилова Э. А. Понятие риска: многообразие подходов и определений / Э. А. Панфилова // Теория и практика общественного развития. – 2010. – № 4. – С. 30–34.
9. Современная энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/34494>.
10. Соловьева Н. А. Соотношение тактического риска и конфликтной ситуации при расследовании насильственных преступлений, совершенных женщинами / Н. А. Соловьева // Вестник Волгоградского государственного ун-та. Серия 5. – 2011. – № 2 (15). – С. 159–162.
11. Солодов Д. А. Процессуальные и тактические решения следователя (сущность, проблемы оптимизации принятия) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Д. А. Солодов. – Воронеж, 2003. – 214 с.
12. Халперн Д. Психология критического мышления / Д. Халперн ; пер. с англ. Н. Мальгина, С. Рысев, Л. Царук. – Санкт-Петербург : Питер, 2000. – 512 с.
13. Хэммонд Джон С. Скрытые ловушки процесса принятия решения / Джон С. Хэммонд, Ральф Л. Кини, Говард Райффа // Эффективное принятие решений / пер. с англ. С. Дружченко. – Москва : Альпина Бизнес Букс, 2006. – С. 136–158.
14. Шуклин А. Е. Особенности принятия информационных и тактических решений в сложных следственных ситуациях : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / А. Е. Шуклин. – Екатеринбург, 2012. – 25 с.
15. Якушин С. Ю. Технология принятия следователем оптимальных тактических решений / С. Ю. Якушин // Ученые записки Казанского университета. – Т. 155. – Кн. 4. – 2013. – С. 245–254.

References:

1. Borysov, A.B. (2003). Bol'shoj ekonomycheskij slovar' [Big economic dictionary]. Moskva: Knyzhnyj myr. Retrieved from : <https://tochka.com/info/glossary/?srch> [in Russian].
2. Vasyľ'ev, V.L. (2008). Yurydycheskaia psikhohohyia: uchebnyk [Legal psychology: a textbook]. Sankt Peterburh : Pyter [in Russian].
3. Velykanov, S.V. (2000). Sledstvennaia sytuatsyia y pryniatyie sledstvennoho reshenyia [Investigating the situation and making investigative decisions]. Problemy zakonnosti, 41, 217–222 [in Ukrainian].
4. Dyeve, V.S. (2008). Fylosofskaia paradyhma ryska [The philosophical paradigm of risk]. EKO, Vserosyjskij ekonomycheskij zhurnal, 12, 27–38 [in Russian].
5. Drapkyn, L. (2014). Ya Sytuatsyy takticheskooho ryska: poniatye, struktury, metody preodolenyia [Situation tactical risk: concept, structure, methods of overcoming]. Voprosy sledstvennoj y operatyvno-rozysknoj deiatel'nosti. Elektronnoe prylozhenye k Rossyjskomu iurydycheskomu zhurnalu, 6, 23–33 [in Russian].
6. Yhnatov, S.D. (2014). Trebovaniya, pred'iavliaemye k lychnosty sledovatel'ia [Requirements to the personality of the investigator]. Vestnyk Udmurtskoho unyversyteta, 2, 133–141 [in Russian].
7. Kniaz'kov, A.S. (2011). Takticheskyj rysk y takticheskaia oshybka: problemy sootnoshenyia [Tactical risk tactical error: problems ratio]. Vestnyk Omskoho unyversyteta. Seryia Pravo, 3 (28), 169–175 [in Russian].
8. Panfylova, E.A. (2010). Poniatye ryska: mnohoobrazye podkhodov y opredelenyj [The concept of risk: diversity of approaches and definitions]. Teoryia y praktyka obschestvennoho razvytyia, 4, 30–34 [in Russian].
9. Sovremennaia entsyklopedyia [Modern encyclopedia]. Retrieved from : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/34494> [in Russian].

10. Solov'eva, N.A. (2011). Sootnoshenye taktycheskoho ryska y konfliktnoy sytuatsyy pry rassledovanny nasyl'stvennykh prestuplenyj, sovershennykh zhenschynamy [The ratio of risk and tactical conflict situations in the investigation of violent crimes committed by women]. Vestnyk Volhohrads'koho hosudarstvennoho un-ta. Seryia 5, 2 (15), 159–162 [in Russian].

11. Solodov, D.A. (2003). Protsessual'nye y taktycheskye resheniya sledovatel'ia (suschnost', problemy optymizatsyy pryniat'ia) [Procedural and tactical decisions of the investigator (essence, optimization problems of adoption)]. Dys ... kand. iuryd. nauk: 12.00.09. Voronezh [in Russian].

12. Khalpern, D. (2000). Psykholohyia krytycheskoho myshlen'ia [Psychology critical thinking]. (N. Mal'hyna, S. Rysev, L. Tsaruk, Trans). St.-Peterburh: Pyter [in Russian].

13. Khemmond, D.S., & Kyny, R.L., & Rajffa, H. (2006). Skrytye lovshky protsessa pryniat'ia reshen'ia [Hidden traps of decision making process]. Effektyvnoe pryniat'ie reshen'ij. (S. Druzhchenko, Trans). Moskva : Al'pyna Byznos Buks, 136–158 [in Russian].

14. Shuklyn, A.E. (2012). Osobennosty pryniat'ia ynformatsyonnykh y taktycheskykh reshen'ij v slozhnykh sledstvennykh sytuatsiyakh [Features the adoption of information and tactical decisions in complex investigative situations]. Extended abstract of candidate's thesis. Ekaterynburh [in Russian].

15. Yakushyn, S.Yu. (2013). Tekhnolohyia pryniat'ia sledovatelem optimal'nykh taktycheskykh reshen'ij [Technology adoption investigator optimal tactical decisions]. Uchenye zapysky Kazanskoho unyversyteta, 155, 4, 245–254 [in Russian].

Buludukov O. Yu., Candidate of Legal Sciences, docent, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkov.

e-mail : oblehrer@gmail.com ; ORCID 0000-0003-1598-0542

Optimization of tactical decisions: subjective and objective conditionality

In the article «human» and «objective» factors are investigated that influencing on optimization of tactical decisions. Attention is accented on dependence of the got information about the circumstances of crime from the acceptance of correct decisions an investigator. Connection between efficiency of investigation and acceptance of optimal tactical decisions is underlined.

The declared problem is not investigational in literature in a sufficient measure. Its separate aspects found the reflection in works: D. A. Solodova, S. Yu. Yakushina and others. Some questions related to optimization of investigation and making decision an investigator we discover in works: R. S. Belkin, V. A. Juravel, V. E. Konovalova, V. L. Sinchuk, B. V. Shur, V. Yu. Shepitko.

The aim of the article is determination of term «optimization», as it applies to tactical decisions in criminalistics, and also consideration of influence of human and objective factors on the acceptance of optimal decisions at investigation of crimes.

In the article etymology of term is considered «optimization» and interpretation of its is given as it applies to the acceptance of tactical decisions. The types of mark human and objective factors, stipulating optimization of tactical decisions. The last assists efficiency of tactics of investigation of crimes.

At consideration of «human factors» of influencing on optimization decisions, attention applies on «psychological traps» can take place at making decision. Among them such are named, as: anchoring; status quo; irreversible expenses; desired and actual; incorrect formulation; conceit; reinsurance; constancy of memory. Underlined, absence of unambiguity in the brought list over of «objective factors» influencing at choice tactical decision. The different understanding of «tactical risk» is argued, as a factor influencing on an acceptance tactical decisions.

The analysis of «human» and «objective» factors influencing on the acceptance of optimal tactical decisions allows drawing conclusion about their interconditionality, in the process of their estimation carried out by an investigator. In practice of investigation, knowledge of the adopted factors can assist being of optimal tactical decisions.

Keywords: tactical decision; human factors of optimization; objective factors of optimization; psychological traps; optimization of tactical decisions.

Надійшла до редакції 25.05. 2016 р.